

ODEZVA MÉDIÍ NA VÝSLEDKY PROJEKTU ZAMĚŘENÉHO NA VÝSKYT LÉČIV V PITNÉ VODĚ

**Mgr. Petr Pumann¹⁾, MUDr. František Kožíšek, CSc.^{1,2)},
Ing. Ivana Pomykačová¹⁾, MUDr. Hana Jeligová¹⁾, Ing. Václav Čadek¹⁾,
Veronika Svobodová¹⁾**

¹⁾Státní zdravotní ústav, Oddělení hygieny vody, Šrobárova 48, 100 42 Praha 10
voda@szu.cz

²⁾Univerzita Karlova v Praze, 3. lékařská fakulta, Ústav obecné hygieny,
Ruská 87, 100 00 Praha 10

Přesto, že je sdělování odborných informací široké veřejnosti běžnou součástí naší práce na Státním zdravotním ústavu, nikdo z nás nemá systematické vzdělání v žurnalistice, Public relations nebo oblasti masových médií. Při psaní textů pro širokou veřejnost, které následně umístíme na internetové stránky SZÚ, to na závadu obvykle nebývá (nanejvýš mohou být nezáživně zpracované). Čtenář si však takové texty musí aktivně vyhledat, takže informace se dostane jen k těm, kteří se o problematice chtějí něco dozvědět. O některé atraktivní téma projeví zájem novináři z masových médií a chtějí po nás upřesňující nebo doplňující informace. Téma si však často uchopí po svém a zpracují ho nepřesně nebo dokonce věcně zcela nesprávně. Výsledkem pak (v lepším případě) bývají naše rozpaky nad nevydařeným dílem. Na nedobré výsledku ale může mít podíl i naše neschopnost sdělovat některé informace dostatečně srozumitelně. Po prvotním nedorozumění není v časovém horizontu hodin, nanejvýš dnů, ve kterých svá díla novináři obvykle tvoří, dostatek prostoru si několikrát článek vyměnit a korigovat největší nedostatky. Navíc většina novinářů o žádnou revizi připravených textů ani nestojí. Zdálo by se tedy, že nejvhodnějším způsobem, jak předejít dezinterpretaci ze strany novinářů, je (alespoň u některých pro laiky zajímavých témat) příprava promyšlené tiskové zprávy, kterou média bez větších úprav převzou. Že i toto je zčásti naivní představa, se pokusíme ukázat na příkladu prezentace výsledků projektu, v jehož rámci bylo sledováno 5 vybraných léčiv v pitných vodách ČR. Výsledky určené odborné veřejnosti byly zveřejněny v odborných časopisech [např. 1, 2, 3, 4], přednáškách, vlastních internetových stránkách projektu (<http://www.szu.cz/centrum-hygieny-zivotniho-prostredi/vyskyt-a-zdravotni-rizika-zbytku-humannich-leciv-v-pitnych>) nebo třeba jako poster na této konferenci. Vzhledem ke zprávám o výskytu léčiv v pitné vodě, které se čas od času objevují v masových médiích (několik příkladů v příspěvku z této konference z roku 2008 [5]) a které mají spíše poplašný charakter, jsme považovali za vhodné rozšířit závěry tohoto výzkumu i mezi širokou veřejnost.

Dne 3.2.2012 byla rozeslána na 37 e-mailových adres (mezi nimiž nechyběli zástupci tištěných i elektronických médií, rozhlasu, televize) třístránková tisková zpráva [6] s krátkým průvodním textem. Text zprávy je podle našeho názoru jednoznačný s jasným vzkazem, že výskyt léčiv v pitné vodě v ČR je ojedinělý jev a nalezené koncentrace jsou natolik nevýznamné, že nepředstavují žádné zdravotní riziko. Pro

názornost bylo ve zprávě uvedeno, že i při nalezeném ojedinělém maximu ibuprofenu (20,7 ng/l) by člověk při denní spotřebě 2 l vody musel pít tuto vodu cca 26 tisíc let, aby přijal dávku ibuprofenu odpovídající jedné tabletě. Zprávu zpracovala ČTK a ještě téhož dne se objevila v různých internetových zpravodajských serverech (tab. 1) a postupně i dalších médiích (zdravotnické portály, tištěné deníky, rozhlas, pravděpodobně i televize). Celkem jsme zpětně našli 19 článků na různých zpravodajských a zdravotnických serverech. Potud bylo vše v pořádku, protože zájem o téma média projevila. Zarazila nás však snaha většiny médií (zde se zřejmě ukazuje právě naše výše zmíněná nevzdělanost v oboru masových médií) připravit své příspěvky tak, aby se alespoň na první dojem zdálo, že léčiva v pitné vodě představují opravdový problém. Ve většině případů se našťastí jednalo pouze o titulky. Perex¹ a text článku obsahovaly většinou jen nepřekroucené informace z tiskové zprávy. Výjimku představovaly pouze tn.cz (tzn. televize Nova) a Ahaonline.cz, kde byl značně zavádějící i text perexu, což by nás vzhledem k bulvárnímu charakteru obou médií ale také nemělo překvapit.

Proč tedy pocítujeme jisté rozpaky nad způsobem, jakým bylo o výsledcích tohoto výzkumného projektu referováno v masových médiích, když texty byly víceméně v pořádku a vytváření titulků, které přitáhnou čtenáře, patří k základním pravidlům práce novináře (*titulek je výkladní skříň článku a musí zaujmout na první pohled [7]*)? Možná náš pocit pramení z toho, že si povrchní čtenář mohl odnést zcela opačnou informaci, než bylo zamýšleno, tj. že voda ve vodovodu je plná léčiv a kdoví čeho dalšího. K zjištění, zda někteří čtenáři pochopili články opravdu jinak, než byl původní záměr, se v rámci našich možností nabízí pouze nepříliš reprezentativní metoda, kterou je pročitání diskuzí pod jednotlivými články. Z příspěvků uvedených v tabulce 1 byly rozsáhlejší diskuze pouze na serverech Novinky.cz a iDNES.cz, ve kterých bylo několik stovek reakcí. Na iDNES.cz jich bylo 451 (poslední z 4.2.2012), což je počet, který dosahují např. aktuální politická témata. Na Novinky.cz v době, kdy jsme chtěli diskuzi systematicky pročíst, byla již uzavřena a stažena. Pokud si dobře pamatujeme, druhý den po zveřejnění článku zde bylo cca 5 stran diskuze, což odpovídá zhruba 150 příspěvkům. Kromě těch, které se tématu nedotýkají, nebo kterým téma slouží pouze jako zdroj inspirace pro vtipné i rádobyvtipné komentáře (typicky „*Až se tohle dozví Heger s Kalouskem, mají důvod k další dani a poplatku...*“ - uživatel řezbář na iDNES) se zde objevují i negativní příspěvky, které se dotýkají probíraného tématu. Lze je rozdělit do několika okruhů:

- znechucení nad stavem pitných vod nebo stavem prostředí obecně (nekvalitní potraviny apod.)
- údiv nad tím, že léčiva v pitných vodách mohou pocházet také z nepoužitých léčiv „spláchných do záchodu“ (např. „*Léčivé látky se do pitných vod dostávají hlavně močí a spláchnutím nepoužitých léčiv do záchodu. - to znamená, že z vodovodu teče splásková voda?*“ - uživatel jenik221 na iDNES)
- reakce vlastníků různých typů domácí úpravy vody
- reakce vlastníků soukromých studní
- podezření, že článek je skrytou kampaní výrobců balených vod
- kritika financování takového výzkumu, který je „o ničem“ a tudíž se jedná o plýtvání penězi.

¹Perex, v žurnalistice – zpravodajství a publicistice, je označení pro krátký text (obvykle 2 - 5 vět), jehož účelem je uvést a upoutat pozornost na následující delší text článku a/nebo naznačit, o čem článek bude. Na co nestačí upoutat titulek nebo podtitulek, to rozvádí perex, aby se čtenář mohl rozhodnout, má-li věnovat čas čtení celého článku a jde-li o téma, které ho zajímá (zdroj <http://cs.wikipedia.org/wiki/Perex>).

Vzhledem k nesprávnému pochopení a negativním reakcím některých čtenářů (byť se jedná alespoň z části o věčné nespokojence nebo lidi, kteří nemají ponětí např. o hydrologickém cyklu) se nabízí otázka, zda by nebylo bývalo lepší zůstat u osvědčeného modelu a informace zveřejnit pouze na stránkách SZÚ, kde by si je zájemci o problematiku pravděpodobně také našli, a případnou větší publicitu nechat na aktivitě novinářů.

Tabulka 1. Nadpisy článků z internetových zpravodajských a na zdraví zaměřených portálů. Pořadí je provedeno subjektivně podle míry senzacechtivosti nadpisu. Odkazy na jednotlivé články jsou dostupné na adrese <http://www.szu.cz/centrum-hygieny-zivotniho-prostredi/leciva-media>.

Zdroj	Nadpis
Florence – časopis moderního ošetrovatelství	První systematické mapování léčiv v pitných vodách v ČR
MedNews	SZÚ zjistil ve vodovodní síti stopy léků, zdraví neohrožují
ČeskéNoviny.cz	SZÚ zjistil ve vodovodní síti stopy léků, zdraví neohrožují
zpravy.rozhlas.cz	SZÚ zjistil ve vodovodní síti stopy léků. Zdraví neohrožují
Česky Metropol	Lidé pijou s vodou z kohoutků i nepatrné množství ibuprofenu
Česká televize	V pitné vodě z vodovodu jsou stopy léků, zdraví neohrožují
Novinky.cz	Z vodovodních kohoutků teče i ibuprofen, ale ve zcela nepatrném množství
regiony24.cz	Lidé pijou s vodou z kohoutků i nepatrné množství ibuprofenu
Týden.cz	Ve vodě z kohoutku je malé množství ibuprofenu
Medicinadnes.cz	V pitné vodě v ČR nalezeny stopy léků
Mediafax.cz	Lidé pijou s vodou z kohoutků i nepatrné množství ibuprofenu
Lidovky.cz	Pitná voda obsahuje stopy léků, často ibuprofenu
iDNES.cz	Z vodovodu teče i nepatrné množství ibuprofenu, změřil zdravotní ústav
Vitalia.cz	Výzkum: ve vodě z kohoutku jsou zbytky léků
Eurozprávy.cz	Z kohoutků nám teče "léčivá" voda s ibuprofenem
deník.cz	Voda z kohoutků obsahuje množství ibuprofenu
Měsíčník zdraví	Našli léky V PITNÉ VODĚ!
Ahaonline.cz	Z kohoutků teče ibuprofen!
tn.cz	Fuj! Ve vodě z kohoutku jsou i léky! Nejvíce IBUPROFEN!

Přepokládáme však, že nezanedbatelná část čtenářů (která má menší chuť se zapojovat do internetových diskuzí) si články vyložila správně, což je patrné i z některých pozitivních příspěvků. Jednalo se většinou o reakce na nesprávně pochopenou problematiku jinými účastníky diskuze. Jako příklad můžeme uvést reakci na diskuzní příspěvek, jehož autor nechápal, proč psát takové články, když nehrozí riziko akutní otravy: „*Smysl článku může být taky v tom, aby lidi nevyhazovali léky do záchoda, ale nespoteřované vraceli do lékárny - funguje to v každé lékárně a zdarma*“ – uživatel MirekK1 naIDNES). Zřejmě jako reakce na zveřejněné články o léčivech v pitné vodě se s několikadenním zpožděním objevilo prohlášení mluvčího lékařské komory ke správné likvidaci prošlých léčiv [8]. A závěrem uvedeme reakci na příspěvek jednoho nespokojence: „*Kdybys byl/a co k čemu, tak si nejprve zjistíš, že to vlastně nic neznamená. Je tam tolik léku, jako je šance, že ty získáš nobelovku. nulanulanulana nic*“ – anonymní uživatel na Deník.cz. Z toho se zdá, že snaha sdělit široké veřejnosti pozitivní zprávu, že se léčiva v pitné vodě vyskytují v zanedbatelné míře, úplně marná nebyla.

Literatura

1. Čadek V.; Kožíšek F., Pomykačová I., Jelígová H., Svobodová V. (2012): Stopová množství léčiv v pitné vodě v České republice. *Vodní hospodářství*, 1: 5-7.
2. Kožíšek F., Jelígová H., Čadek V., Pomykačová I. (2011): Problematika výskytu léčiv v pitné vodě z pohledu spotřebitelů a výrobců vody. *Sovak*, 12: 412-414.
3. Kožíšek F., Jelígová H. (2012): Metody hodnocení zdravotních rizik stopových množství léčiv v pitné vodě. *Čas Lék čes*, 151(1): 5-8.
4. Pomykačová I., Čadek V., Svobodová V., Kožíšek F., Jelígová H. (2012): Zkušenosti se stanovením stopových množství léčiv v pitných vodách metodou GC/MS. *Chemické listy*, 106(2): 134-139.
5. Kožíšek F., Čadek V. (2008): Léčiva v pitných vodách. *Sborník konference Pitná voda 2008*, s. 77-88. W&ET Team, Č. Budějovice. ISBN 978-80-254-2034-8
6. Kožíšek F., Jelígová H. (2012): První systematické mapování léčiv v pitných vodách v ČR. Tisková zpráva Státního zdravotního ústavu. Vydána 3.2.2012. 3 strany. Dostupná na http://www.szu.cz/uploads/documents/chzp/voda/pdf/gacr_leciva/Tiskova_zprava_SZU_leciva_ve_vode.pdf
7. Kasalová R., Závozda J. Úvod do studia žurnalistiky. Prezentace. Dostupné na http://issuu.com/centrum_medialniho_vzdelavani/docs/vod_moa_r_kasalov_j_z_vozda
8. Prošlé léky nesplachujte, varuje lékařská komora. Deník.cz (článek ze 6.2.2012). Dostupné na http://www.denik.cz/z_domova/prosle-leky-nesplachujte-varuje-lekarska-komora.html.